

Римма Миленкова

COMMUNITY ART ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті досліджується явище community art, яке виступає засобом впливу на спільноти та формування громадянського суспільства через мистецькі практики. Розглядаються передумови виходу мистецтва у публічний простір, основні алгоритми взаємодії з оточуючим середовищем. Community art розглядається як складова public art, яка вирізняється обов'язковою залученістю громад.

Ключові слова: мистецтво спільнот, community art, public art, урбаністика, громадянське суспільство.

Постановка проблеми. Цінності демократії та громадянського суспільства стають глобальним трендом, який стимулюється процесами глобалізації. У зв'язку з цим актуальним вбачається пошук форм, методів і засобів формування й розвитку спільнот.

Як державні, так і громадські організації нині шукають нові шляхи підсилення громадянського суспільства за допомогою мистецтва. Підвищення соціального капіталу через колективний досвід арт-практик стає все більш значущим засобом забезпечення сталого розвитку територій.

Community art як соціальне явище прийшло із заходу, де спільноти раніше стали впливати на середовище свого існування. Після відсутності можливості візуального висловлювання в громадському просторі для звичайних громадян, характерної для радянської епохи, нині Україна з оптимізмом застосовує мистецькі засоби для того, щоб позбавитись одноманітності бетонних будівель спальних районів чи безликісті стандартизованої архітектури.

Проте, досвід західних країн не може впроваджуватись в український культурний простір без адаптації до соціальних контекстів, хоча і потребує детального вивчення й аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед західних дослідників, які внесли значний доробок у цю галузь – Д.Вільямс, Дж. Гецков, А. Ро, Л.Херсі, К. Креган, які здійснювали аналіз впливу мистецтва на громадське середовище.

Новітні мистецькі практики в Україні вивчає А. Єфімова, мурал-арт у контексті масової культури описує І. Гаврилаш. Н. Мусієнко розглядає public art у взаємодії мистецтва, міста і суспільства, а у статті “Public Art у просторі сучасного міста. Київська практика” [6] обґрунтувала класифікацію та специфіку сучасного публічного мистецтва. О. Чепелик у монографії “Взаємодія архітектурних просторів, сучасного мистецтва та новітніх технологій або мультимедійна утопія” [7] звертається до тематики мистецтва в громадському просторі. Робота Д. Зайця “Публічне мистецтво та актуалізація соціальної пам’яті у міському просторі Харкова” [4] представляє аналіз мистецьких засобів впливу на громадський простір.

Проте, у вітчизняних мистецьких та соціальних дослідженнях відсутній систематичний аналіз впливу community art на середовище існування.

Метою статті є виявлення місця і специфіки community art серед засобів формування громадянського суспільства.

Мета дослідження обумовлює виконання наступних завдань:

- виявити особливості community art та описати його основні характеристики;
- проаналізувати існуючий досвід впливу мистецтва спільнот на розвиток суспільства.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що передумови виокремлення community art, як сфери мистецької й громадянської діяльності, почали найбільш яскраво проявлятися у середині минулого

століття. У 60-ті роки кульмінація конкурентної боротьби різних рівнів сучасного мистецтва остаточно розділила галерейне мистецтво й мистецтво поза галереями – в урбаністичному просторі або на ленд-арт майданчиках. Поступово складалося враження, що галерейне мистецтво є більш привілейованим, естетично стерильним, відрізаним від контексту й поміщеним у «білий куб», який сам по собі створював контексти. Таким чином, навіть актуальна проблематика, виставлена в мінімалістичному білому інтер'єрі галереї отримувала інше звучання, певною мірою, відсторонене від реальності. У той самий час бурхливо розвивалося мистецтво громадянського впливу (public art і community art), яке було народжено, існувало й розвивалося поза галерейними просторами, у живому середовищі й створювало поле впливу на суспільство, існуючи водночас поза комерційними вимогами арт-сфери (у більшості випадків, принаймні, не маючи прямої комерційної складової).

Вихід мистецтва на вулиці був певною формою реакції на недосяжність та незрозумілість контемпорарного мистецтва широким колам і демонстрував рух у бік більшої доступності.

Ком'юніті арт як мистецтво спільнот, таким чином, входить в конфронтацію з мистецтвом еліт. Воно вирізняється своєю стихійністю, застосуванням візуальної мови масового мистецтва та поп-культури, часто апелюючи до сентиментальності й банальних рішень, проте, надаючи естетичного забарвлення депресивним районам та містам, ревіталізації індустріального середовища, прояви громадянської позиції містян. Тим не менш, це не заперечує появи в публічному просторі висококласних робіт відомих авторів – урбаністичний простір завжди був найбільш впливовим соціокультурним майданчиком для промоції художників.

У такому разі, якщо виходити з ідеї, що твори мистецтва інтерпретується як меседж, ком'юніті арт починає транслювати меседж більш зрозумілою мовою і артикулювати думку більш широкою аудиторії.

Community art перетворив глядача, водночас, на реципієнта мистецтва і співавтора твору.

Ця особливість призвела до застосування концепції «user friendly art», що визначає доступність для глядача, виявляється у простоті художнього висловлювання, яке може не потребувати знання історії мистецтва чи філософських теорій. З одного боку, цей принцип робить community art демократичним. З іншого боку, ставить його на межу мистецтва та інших видів соціального акціонізму, коли мистецтво виступає лише засобом комунікації чи соціально-політичного впливу, відсуваючи акценти з естетичної складової на прагматичну.

Деякі західні дослідники [10] визначають community art, як мистецтво, що репрезентує стосунки – воно інтерактивне, дружнє до користувача, має реляційний концепт (може бути зрозумілим у межах відносин індивіда і групи). Історія мистецтва свідчить, що первісно реляційний концепт мистецтва полягав у інтеракції між спільнотою людей та вищими силами (звернення до богів, стихій тощо). У різні історичні періоди ця взаємодія змінювалась до моделі «людина і світ», як у часи ренесансу. Пізніше, мистецтво концентрується на міжособистісних стосунках і стосунках індивіда зі спільнотою, визначаючи місце цього індивіда в просторі суспільної культури, визаченому цим мистецтвом.

Характерною ознакою community art є застосування проектного підходу. Цей підхід визначається наявністю соціального завдання (задуму) з певними вихідними даними і способу реалізації (бажаного результату). Проект також визначається наявністю певних елементів та зв'язків між ними. Такими елементами можуть виступати проблематика, перегукування різних об'єктів, які формують вплив своєю сукупністю складових, авторство або візуально-стилістичні підходи тощо.

Запорукою успішності community art проекту виступають наступні принципи:

- центром проекту повинно бути суспільство (спільнота;)

- проект повинен мати потужне художнє лідерство;
- проект реалізується в партнерстві;
- проект реалізується згідно детально розробленого концепту і плану;
- обов'язковою є наявність компетентного проектного менеджменту й комунікацій;
- у ході реалізації забезпечується безпека учасників;
- наявне юридичне й документальне забезпечення, оцінка і звітність [16].

Проектний підхід та трансляція ідей спільноти через мистецтво призводить, у свою чергу, до появи груп громадських активістів і мистецьких груп.

Термінологічні межі такого явища, як community art є достатньо рухливими, часто зливаючись з public art (інколи навіть street art та environment), collaborative art, community based arts). І це стає зрозумілим у контексті складності остаточного визначення поняття мистецтва взагалі. Ми погоджуємось, що мистецтво є універсальною естетичною категорією. Універсальність мистецтва підтверджує його існування на всіх етапах розвитку людства. Community art є мистецтвом, яке не існує «заради мистецтва», а транслює голос конкретної спільноти (community). Public art, так само, інколи існує поза межами офіційної художньої інфраструктури і включає в себе все, що винесено у публічний простір. Community art часом співпадає з ним за формами, відрізняючись джерелом виникнення ідеї. Це, як правило, сама спільнота, а художник лише виступає виконавцем або представником цієї спільноти чи ідей. Таким чином, нам вбачається, що «community art» є компонентом «public art». Але, якщо public art підштовхує до питання: «Кому належить місто?», то community art змушує замислитись: «Кому належить голос у цьому місті?».

Таким чином, community art передбачає доступ і участь, що в свою чергу ґрунтується на культурі участі й демократії участі. Оскільки

індустріальний капіталізм породив відчуження митця від художнього твору, водночас прогресувало й відчуження мистецтва від спільноти. Нині ми повертаємось до ідеї конкретної участі громадян у створенні об'єктів community art. Ключовими ідеями стають співучасть, співавторство, співпраця.

Зазвичай у сфері community art діють соціально залучені художники, які співпрацюють з організаціями містобудування та громадськими інституціями. Завданнями проектів, народжених у такій співпраці, як правило, є виявлення айдентики соціуму, привернення уваги до проблем освіти, медицини, екології, інклюзії, гармонізація співіснування, ревіталізація простору.

Приміром, роботи Михайла Тютюника, художника українського походження, який працює здебільшого в Америці, можуть бути розглянуті як зразки зазначеної співпраці. Один з муралів, «Дух Сохо», який є на сьогодні найбільшим у Нью-Йорку, був замовлений магнатом з нерухомості Абі Розеном, дизайн був розроблений у співпраці з молоддю та громадською організацією Groundswell, яка займається екологічно безпечними джерелами енергії. В реалізації проекту взяли участь студенти, які проходили практику в Groundswell і програма передбачала дослідження історії району та визначних особистостей, пов'язаних з ним, заняття з візуальної грамотності, варштати з дизайну та генерації ідей для муралу. Кожен з художників представив власний ескіз. В результаті їхнього опрацювання головним художником, народилася ідея втілити дух Сохо у сілуєт жиночої фігури. Мова тіла транслює впевненість та гордість, яку відчувають жителі району, пишаючись історією. Флористичний орнамент на руці символізує процвітання. Деякі знаки нагадують про історію місцевості, як наприклад, корабель, на якому приплили африканці, нагадує про першу спільноту вільних переселенців, яка була утворена в Сохо. Виделка зі спагетті нагадує про район «маленька Італія», в якому

розташована величезна кількість ресторанів тощо. Таким чином, мурал втілює дух спільноти і є народженим цією спільнотою.

Іншим яскравим прикладом арт-взаємодії з простором є реалізація проектів у Нью-Йоркському метро, де візуалізується голос місцевості та її жителів. При тому виконується ще й інше завдання – полегшення орієнтації пасажирів. Приміром, на станції біля ООН представлена фотограма перевернутого оливкового дерева, такого самого, яке зображено на будівлі цієї організації. Такі ідеї, як правило відносять до «site specific projects» – проектів, які підкреслюють специфіку простору, смислову, візуальну чи то історичну.

Звичайно, не можна ігнорувати і роботи, створені митцями самостійно, але винесені у публічний простір. Відомим авторським арт-проектом, який висловлює концепцію місця, є робота під назвою «Ворота», реалізована теж у Нью-Йорку митцями Христо Явачевим і Жан-Клод Денат де Гильбон. Проект був реалізований у формі інсталяції з 7 500 воріт, на яких колихалися шафранові полотна. Ворота були виставлені уздовж усіх стежок Центрального парку, а починалась алея з 59 Стріт і закінчувалась у Гарлемі. Ідея підкреслювала дух Манхеттену – величезну кількість людей, які постійно пересуваються вулицями міста. Два тижні ці потоки рухались крізь виставлені авторами ворота. Інтерактивність проекту полягала в тому, що ідея з'явилась від споглядання за пішоходами, а потім реалізація вимагала участі цих же пішоходів.

Слід зазначити, що найчастіше мистецтво входить до урбаністичного простору двома шляхами – легальним, дозволеним шляхом (різноманітні інтервенції) та стихійним.

Легалізація проекту передбачає його офіційне погодження й пов'язана з замовником. Можна говорити про такі основні категорії замовників соціального мистецтва: арт-спільнота, влада, соціум, бізнес. Як правило, проект реалізується за участі всіх чотирьох представників за таким алгоритмом: поява художньої ідеї – взаємодія з соціумом (дебати,

коригування ідеї) – художнє рішення – узгодження з владою (дозвільна процедура, бюджетування) – допомога бізнесу (фінансова підтримка реалізації). Проте, ланцюжок часто руйнується, коли мова йде про політичний вплив через вуличне мистецтво. В такому разі, сценарій може розгортатись у зворотньому боку, оминаючи владу взагалі. Тоді процес стає стихійним, з окремими проявами ідей вузьких груп або соціально-політичних настроїв спільноти.

Західні країни, які мають більший досвід у побудові громадянського суспільства, навіть виокремлюють у класифікації професій позицію «community arts worker» (спеціаліст з community arts) – той хто планує, розвиває, допомагає з реалізацією проектів у галузі community art, займається пошуком фінансування, генерує суспільну зацікавленість та залучення громади до проектів [11]. До його/її обов'язків входить ідентифікація потреб різних соціальних груп і адаптація проектів до їхніх потреб; створення різних програм відповідно до запиту спільнот; управління проектом включно із його реалізацією. Роботодавцями, як правило, виступають урядові органи, громадські організації, державні установи, зокрема, громадські центри, школи, в'язниці, релігійні спільноти та інші об'єднання громадян.

Крім стінопису серед форм прояву community art найбільш частими є фестивалі, арт-перформанси, та театральні вистави, в тому числі з залученням спільноти, різні види енвайронменту (стріт арт, урбан арт, в тому числі, муралізм), архітектурно-дизайнерські проекти, функціонування арт-комун.

Механізми впливу на суспільство полягають у прямому залученні спільнот до створення проекту; впливі реалізованого проекту на аудиторію; залученні митців, арт-інституцій та організацій. При цьому мета досягається на різних рівнях – індивідуальному (матеріальний, когнітивний, міжособистісний) та суспільному (економічний, культурний, соціальний) [14].

Висновки. Становлення community art в Україні лише відбувається, і ми можемо стверджувати, що цей напрям не має належного теоретичного та практичного опрацювання, що зумовлює необхідність залучення не лише митців, а й мистецтвознавців, культурологів, арт-менеджерів і соціологів, оскільки актуалізація сучасних мистецьких практик є важливим чинником формування громадянського суспільства.

Проте, з точки зору теорії, можна стверджувати, що community art є частиною загального поняття public art і має такі особливі характеристики, як контекстність, реалізація в співпраці та узгодження творів з громадою.

Community art є одним із засобів формування громадянського суспільства, трансляції ідей та соціально-політичних поглядів громадян, їх участі в процесах благоустрою урбаністичних просторів, методом організації співпраці та досягнення порозуміння.

Література

1. Аллахвердиева Н. Об опыте реализации публич-арт проектов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <https://medium.com/@marchlab.info/>
2. Алексеева А. Польові дослідження публічного простору // Art-Ukraine. – 2010. – №4 (17). – С. 158-161.
3. Art-курсив. Інформаційно-ілюстрований додаток до теми «Мистецький рух України ХХ–ХХІ століть». Випуск 5, '2010 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://mari.kiev.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/ART-kursiv-05.pdf>
4. Заець Д. О. Публічне мистецтво та актуалізація соціальної пам'яті у міському просторі Харкова / [Електронний ресурс]. — Режим доступу — <https://sites.google.com/site/laborskult/projects>.
5. Єфімова А. Public art як феномен сучасного мистецтва: український досвід. Вісник Львівської національної академії мистецтв. Вип. 22 С. 100-114.

6. Мусієнко Н. Public Art у просторі сучасного міста. Київська практика // [Електронний ресурс]. – Режим доступу – http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Spdr/2010_7/136-149.pdf
7. Чепелик О. В. Взаємодія архітектурних просторів сучасного мистецтва та новітніх технологій або мультимедійна утопія. – К: “Хімджест”, 2009. – 260 с.
8. Чепелик О. Практики соціальної скульптури, або спроби подолання постмодернізму // Образотворче мистецтво. – 2007. – № 4. – С. 8-12.
9. Чепелик О. В. Public art: співвідношення форм і смислів, або Розглядаючи сучасне візуальне мистецтво в урбаністичних просторах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <https://sites.google.com/site/laborskult/projects>
10. Community art. Antropological Perspective. Kate Crehan. New York. Oxford. 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу – https://books.google.com.ua/books?id=s_Y92aiatD8C&pg
11. Community arts worker: job description. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <https://targetjobs.co.uk/careers-advice/job-descriptions/279067-community-arts-worker-job-description>
12. Handbook of Research on the Facilitation of Civic Engagement through Community art. Hersey, Leigh Nanney, Bobick, Bryna Luisiana Univercity, IGI Global 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <https://books.google.com.ua/books?id=HUUWuDQAAQBAJ&pg=PA185&lpg=PA185&dq>
13. How the Arts Impact Communities: An introduction to the literature on arts impact studies. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <https://www.princeton.edu/~artspol/workpap/WP20%20-%20Guetzkow.pdf>
14. Kwon M. For Hamburg: Public Art and Urban Identities. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – http://www.art_omma.org/issue6/text/kwon.htm

15. Williams, Deidre. *Creating social capital : a study of the long-term benefits from community based arts funding*. Adelaide, S. Aust.: Community Arts Network of South Australia, 1995.

16. What makes a strong community arts project. Arts Council of New Zealand. [Электронный ресурс]. – Режим доступа – <http://www.creativenz.govt.nz/development-and-resources/community-arts-toolkit/what-makes-a-strong-community-arts-project>

Summary

Mylenkova, Rymma. Community Art as Means of Forming Civic Society.

The formation of community art in Ukraine is only taking place, and we can state that this direction does not have proper theoretical and practical elaboration, and it determines the necessity of attracting not only artists but also art historians, culturologists, art managers and sociologists, because actualization of contemporary artistic practices is an important factor of civil society formation.

However, from the point of view of theory, it can be defined that “community art” is a part of the general notion “public art” and has such specific characteristics as contextualization, implementation in cooperation and agreeing works with the community.

Community art is one of the means of forming a civil society, which translates ideas and socio-political views of citizens, their participation in the processes of urbanization, the method of organizing cooperation and achievement of mutual understanding.

Community art involves access and participation, which is based on the culture of participation and participation of democracy. Since industrial capitalism originated the alienation of an artist from an artistic work, at the same time, the alienation of art from the community was also progressing. Today we are returning to the idea of concrete participation of citizens in the

creation of community art objects. The key ideas are participation, co-authorship, cooperation.

Usually in the field of community art there are socially involved artists who cooperate with urban planning institutions and public organizations. The tasks of projects born in such cooperation are, as a rule, identification of the social identity, attracting attention to the problems of education, medicine, ecology, inclusion, harmonization of coexistence, revitalization of space.

Key words: *community art, public art, urbanism, civic society, participation, grassroot initiatives.*